

ภาพที่ 16 ปราสาทศีขรภูมิ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 17 ทับหลังปราสาทศีขรภูมิ

ภาพที่ 18 ปราสาทเมืองที อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 19 ปราสาทเมืองที อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 20 ภายในปราสาทแก้ว กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 21 สภาพภายนอกปราสาทแก้ว

ภาพที่ 22 ธาตุบ้านเมืองจันทร กิ่งอำเภอเมืองจันทร จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 23 ธาตุบ้านเมืองจันทร

ภาพที่ 24 ปราสาทบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 25 บริเวณรอบปราสาทบ้านปราสาท

ภาพที่ 26 ด้านหลังสิมวัดโนนผึ้ง อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 27 ด้านหน้าสิมวัดโนนผึ้ง

ภาพที่ 28 สิมวัดบ้านลุ่มพุก อำเภออุทุมพร จัหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 29 ด้านข้างสิมวัดบ้านลุ่มพุก

ภาพที่ 30 ด้านหน้าสิมวัดบ้านดําแย อำเภอมะนัง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 31 ด้านข้างสิมวัดบ้านดําแย

ภาพที่ 32 ด้านหน้าสิมวัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 33 สภาพรอบบริเวณสิมวัดแจ้ง

ภาพที่ 34 หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 35 ภายในหอไตรวัดทุ่งศรีเมือง

ภาพที่ 36 หอไตรวัดบูรพาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 37 ด้านข้างหอไตรวัดบูรพาราม

ภาพที่ 38 จิตรกรรมฝาผนังภายในสิมวัดบ้านนาควาย อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี

ภาคผนวก ง.

ตัวอย่างแบบสอบถาม

แบบสอบถาม

เรื่อง

ศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

.....
ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

คำชี้แจงในการตอบแบบสอบถาม

1. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณสถานล้านช้างในเขตอีสานใต้ ตามการรับรู้ของนักวิชาการ นักท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน บุคลากรทางการศึกษาในพื้นที่ สำหรับคำตอบในแต่ละข้อของแบบสอบถามไม่มีข้อถูกหรือผิด กรุณาตอบตามความเป็นจริง โดยคำตอบในแต่ละข้อจะถือเป็นความลับ คำตอบของท่านจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ที่จะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณสถานล้านช้าง ในเขตอีสานใต้ ต่อไป

2. แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับ ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของแหล่งโบราณสถาน ล้านช้างในเขตอีสานใต้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสาร ด้านสาธารณูปโภค ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสภาพท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านความสำคัญของโบราณสถาน

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย / ลงใน ☐ และเติมข้อความในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. วุฒิการศึกษา ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี ☐ ปริญญาตรี
☐ สูงกว่าปริญญาตรี
3. อายุ ☐ ต่ำกว่า 30 ปี ☐ 30 – 40 ปี
☐ 41 -50 ปี ☐ มากกว่า 50 ปี
4. สถานภาพที่เกี่ยวข้อง ☐ นักวิชาการ ☐ นักท่องเที่ยว
☐ ผู้นำชุมชน ☐ บุคลากรทางการศึกษา
5. การไปยังแหล่งโบราณสถาน ☐ รู้จัก แต่ไม่เคยไป ☐ เคยไป 1 – 2 ครั้ง
☐ เคยไป 3 - 5 ครั้ง ☐ เคยไปมากกว่า 5 ครั้ง

ตอนที่ 2 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณสถานล้านช้างในเขตอีสานใต้

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย / ลงในช่อง “ระดับศักยภาพ” โดย

- 5 หมายถึง โบราณสถานแห่งนั้นมีศักยภาพตามที่กำหนดในระดับ **มากที่สุด**
- 4 หมายถึง โบราณสถานแห่งนั้นมีศักยภาพตามที่กำหนดในระดับ **มาก**
- 3 หมายถึง โบราณสถานแห่งนั้นมีศักยภาพตามที่กำหนดในระดับ **ปานกลาง**
- 2 หมายถึง โบราณสถานแห่งนั้นมีศักยภาพตามที่กำหนดในระดับ **น้อย**
- 1 หมายถึง โบราณสถานแห่งนั้นมีศักยภาพตามที่กำหนดในระดับ **น้อยที่สุด**

รายการ	5	4	3	2	1
ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสาร					
1. สภาพถนนดี ผิวทางจราจรราบเรียบใช้งานได้ตลอดปี					
2. มีเครื่องหมาย ป้ายสัญญาณจราจรบอกเส้นทาง ป้ายบอกระยะทางถึงแหล่งท่องเที่ยว					
3. สามารถเดินทางเข้า – ออกแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกจากหลายเส้นทาง					

รายการ	5	4	3	2	1
<u>ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสาร (ต่อ)</u>					
4. สามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้รถโดยสารประจำทาง					
5. มีรถรับจ้างไม่ประจำทางให้บริการไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้โดยสะดวก					
6. บริการโทรศัพท์สาธารณะชนิดหยอดเหรียญ ใช้บัตรหรือมีสัญญาณ โทรศัพท์เคลื่อนที่					
7. ที่ทำการไปรษณีย์อยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวสามารถให้บริการครอบคลุมทุกประเภท					
<u>ด้านสาธารณูปโภค</u>					
8. มีระบบรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวทั้งภายในแหล่งท่องเที่ยวและ บริการใกล้เคียง					
9. มีไฟฟ้าใช้ตลอดเวลา และไฟฟ้าสว่างรอบบริเวณ					
10. มีระบบน้ำประปา หรือระบบน้ำสะอาดที่ใช้ได้ตลอดเวลา					
<u>ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก</u>					
11. มีบริการห้องสุขา ให้บริการอย่างเพียงพอ					
12. มีร้านอาหารหรือศูนย์โภชนาการที่ถูกสุขลักษณะ					
13. มีที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว พร้อมจัดบริเวณและสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม					
14. มีร้านค้าของที่ระลึกหรือศูนย์การค้าขนาดเล็กสำหรับบริการนักท่องเที่ยว					
15. มีศูนย์บริการแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง					
<u>ด้านสิ่งแวดล้อม</u>					
16. มีระบบการจัดเก็บ ทำลายขยะมูลฝอยที่ดี					
17. ควบคุมเกี่ยวกับการสิ้นสະเหື່ອນและเสียง เช่น การห้ามยวดยานขนาดใหญ่เข้าใกล้แหล่งท่องเที่ยว					
18. กำหนดมาตรการในการควบคุมมลภาวะที่ส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว เช่น ฝุ่นละออง อากาศเสีย และกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ					

รายการ	5	4	3	2	1
<u>ด้านสิ่งแวดล้อม (ต่อ)</u>					
19. ชุมชนมีส่วนร่วมหรือมีจิตสำนึก ในการป้องกันปัญหามลภาวะและ สิ่งแวดล้อม					
20. ชุมชนรอบข้างมีความเป็นระเบียบ สะอาด พร้อมให้การสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว					
21. รอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีหมู่ไม้ขนาดใหญ่ ใช้เป็นร่มเงา ทำให้ร่มรื่น และมีการตกแต่งอยู่เสมอ					
<u>ด้านสภาพแหล่งท่องเที่ยว</u>					
22. มีการจัดพื้นที่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมาก					
23. โบราณสถานได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ สามารถเห็นเค้าโครงหรือรูปแบบเมื่อสมัยแรกสร้าง					
24. โบราณสถาน ได้รับการอนุรักษ์ ให้อยู่ในสภาพดั้งเดิมมากที่สุด โดยไม่มีการดัดแปลงโครงสร้าง หรือการประดับตกแต่ง					
25. หน่วยงานต่าง ๆ และชุมชนวางแผนซ่อมบำรุงรักษา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว					
26. มีระบบการจัดหา การจัดเก็บและจัดแสดงเกี่ยวกับรายละเอียดของ โบราณสถานที่เหมาะสมและสอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยว					
27. มีแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ อยู่ใกล้เคียง					
<u>ด้านการประชาสัมพันธ์</u>					
28. ดำเนินการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ					
29. มีเว็บไซต์ เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นโดยเฉพาะ					
30. มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ด้านการท่องเที่ยว					
31. มีสิ่งพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวไว้บริการตามศูนย์การท่องเที่ยวหรือโรงแรม					

รายการ	5	4	3	2	1
ด้านความสำคัญของโบราณสถาน					
32. มีรูปแบบทางศิลปะ ฝีมืองานช่าง แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น					
33. มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต					
34. มีความเกี่ยวข้องกับนิทาน หรือตำนานพื้นบ้านที่สำคัญ					
35. มีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญ ในท้องถิ่น					

ภาคผนวก จ.

บทความวิจัย

ศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้าง
ในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

A study of the Potential of Lan-Chang culture Sites
in lower I-san for cultural tourism

กฤษฎา พิณศรี
พนา จินดาศรี
อลงกต เพชรศรีสุก
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้ รวมทั้งแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน

ผลจากการศึกษา ได้พบแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างที่อาจพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวนทั้งสิ้น 19 แห่ง ส่วนใหญ่มีศักยภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อแยกพิจารณาเป็นรายข้อได้พบว่าข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างสูงส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถาน เช่น มีรูปแบบทางศิลปะ ฝีมืองานช่าง แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต หรือมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ แสดงให้เห็นว่าโดยสภาพและความสำคัญของตัวโบราณสถานรวมทั้งประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานนั้น สามารถที่จะนำมาใช้เป็นจุดขายสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ หากแต่ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อส่งเสริมให้โบราณสถานมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น เช่น การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งและบูรณะโบราณสถานให้อยู่ในสภาพดี การบูรณาการการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไว้ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ยั่งยืนต่อไป

ABSTRACT

The purpose of research aimed to examine to study quality sources of ancient remains cultural Lan Chang in the south Isan for cultural tourism including the way how to support strong cultural development and cultural tourism in the south Isan as endurance.

The result of research was found that the quality sources of ancient remains cultural Lan Chang in the south Isan would manage for cultural tourism, there were 19 places. The overall results of studies were significantly quality at the middle. When the researcher had divided in the case of an individual aspect, it had found that the value quality of ancient remains cultural sources were the important point of places such as art style, artist skills, local particular symbols, long history, historical

important relations, cultures or local holy days. The less value quality of ancient remains cultural sources were inconvenient transportation and lack of information. Therefore, the most value quality of ancient remains cultural sources including tradition, culture or local holy days related to those ancient remains. These can focus as highlight promotion. Moreover, government need to restore those important being tourist places such as public convenience, alternative information, decorating landscape or environment, restoring important ancient remains places, preserving value local believes. These would be caused by value local attractive ancient remains places for tourists as endurance.

บทนำ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทอย่างมากต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ในปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศที่สำคัญ เป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศในลำดับต้นๆ ทั้งยังก่อให้เกิดการกระจายโอกาสและรายได้ลงไปสู่ชุมชนในระดับรากหญ้าได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว และตรงจุดกว่าอุตสาหกรรมอื่นๆ

อีสานได้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรมและงานเทศกาลประเพณีที่หลากหลายน่าสนใจ ทั้งยังเป็นแหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของโลกเป็นที่สนใจและยอมรับของนักประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะอารยธรรมของอาณาจักรขอมโบราณ ดังที่ได้ปรากฏร่องรอยหลักฐานทางศิลปกรรมให้เห็นจำนวนมากทั้งที่สร้างขึ้นในรูปแบบของเทวสถานในศาสนาฮินดูและพุทธสถานนิกายมหายาน ซึ่งปัจจุบันได้กลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของพื้นที่ และเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไปของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

อย่างไรก็ดี จากการศึกษายังได้พบว่าบริเวณอีสานใต้ยังมีศิลปกรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมแบบล้านช้าง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของประเทศลาวและบางส่วนของภาคอีสานในประเทศไทย เป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นภายหลังจากที่อิทธิพลทางวัฒนธรรมของอาณาจักรขอมโบราณได้เสื่อมลงไปแล้ว ศิลปกรรมเหล่านี้สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนานิกายหินยาน ส่วนใหญ่เป็นโบราณสถานในรูปแบบของพระธาตุ (เจดีย์) และสิม (โบสถ์) และได้พบเป็นจำนวนหลายแห่งกระจายกันอยู่ในหลายพื้นที่ แต่ปัจจุบันแหล่งศิลปกรรมดังกล่าวยังคงได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวน้อย ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะขาดข้อมูลของแหล่งศิลปกรรมเหล่านี้ นอกจากนั้น ในการจะพัฒนาส่งเสริมให้โบราณสถานดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนได้ จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งจะต้องดำเนินการในหลายด้าน รวมถึงทั้งการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นข้อมูลแนวทางในการพัฒนาแหล่งโบราณสถานให้มีศักยภาพมากเพียงพอต่อการจัดการท่องเที่ยวและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเยี่ยมชม ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยเอาไว้

การวิจัยนี้จึงเกิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้ รวมทั้งแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ถือเป็นการเติมเต็มข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอีกแง่มุมหนึ่ง ที่อาจนำไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาแหล่งโบราณสถานเหล่านี้เพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ให้เข้ามาท่องเที่ยวในภาคอีสานตอนใต้ได้มากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. สำรวจแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้
2. ศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้
3. เสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้ สุขความยั่งยืน โดย เชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามการวิจัย 3 ประการ คือ 1) แหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้ที่สำคัญมีจำนวนกี่แห่ง ที่ใดบ้าง 2) แหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้มีศักยภาพมากน้อยเพียงใดสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ 3) จะมีวิธีเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สุขความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างไร

1. ในการศึกษาเพื่อหาตอบเกี่ยวกับจำนวนและที่ตั้งของแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

1.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คือ โบราณสถานซึ่งได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมล้านช้างโดยยึดถือลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรมตามแนวทางที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกรายการแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.3.1 ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเอกสารทุติยภูมิต่าง ๆ เกี่ยวกับแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้าง

1.3.2 ศึกษาข้อมูลภาคสนามของแหล่งโบราณสถานแต่ละแห่ง โดยคณะผู้วิจัยเดินทางไปศึกษาแหล่งโบราณสถานแห่งนั้นและบันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกรายการแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกแบบบันทึกรายการแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้ นำมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง และเขียนบรรยายในลักษณะพรรณนาความ

2. ในการศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกแหล่งโบราณสถานเพียงจังหวัดละ 1 แห่ง กำหนดเป็นแหล่งโบราณสถานเป้าหมายแต่ละจังหวัด ซึ่งคณะผู้วิจัย ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 ท่าน ได้วิเคราะห์ศักยภาพเบื้องต้น กำหนดเป็นแหล่งโบราณสถานเป้าหมายของแต่ละจังหวัด โดยมีรายละเอียดของการวิเคราะห์ศักยภาพเบื้องต้น และรายชื่อแหล่งโบราณสถานเป้าหมาย ดังต่อไปนี้

2.1 ความสำคัญของโบราณสถาน

หลักเกณฑ์ความสำคัญของโบราณสถาน กำหนดระดับคะแนนจากความสามารถในการ

ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมล้านช้าง

2.2 การเข้าถึงแหล่งโบราณสถาน

หลักเกณฑ์การเข้าถึงแหล่งโบราณสถาน กำหนดระดับคะแนนจากสภาพถนนและความต่อเนื่องในการเดินทาง

การวิเคราะห์ศักยภาพเบื้องต้น คณะผู้วิจัย และผู้เชี่ยวชาญได้ให้คะแนนแหล่งโบราณสถานแต่ละแห่งตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด หลังจากนั้นจึงเลือกแหล่งโบราณสถานที่ได้คะแนนสูงสุดของแต่ละจังหวัด กำหนดเป็นแหล่งโบราณสถานเป้าหมายของจังหวัดนั้น ๆ

จากนั้นจึงศึกษาว่าแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างที่กำหนดเป็นแหล่งเป้าหมายดังกล่าวมีศักยภาพมากน้อยเพียงใดสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ เป็นกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานแต่ละแห่ง โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1.1) นักวิชาการ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้าง ซึ่งปฏิบัติงานในหน่วยงานต่าง ๆ

1.2) ผู้นำชุมชน ได้แก่ บุคคลซึ่งเป็นผู้นำในท้องถิ่นที่แหล่งโบราณสถานแห่งนั้นตั้งอยู่

1.3) นักท่องเที่ยว ได้แก่ ผู้ที่เคยเข้าไปท่องเที่ยวที่โบราณสถานเป้าหมายของแต่ละจังหวัด

1.4) นักการศึกษา ได้แก่ บุคคลซึ่งปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับแหล่งโบราณเป้าหมายของแต่ละจังหวัด

2) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ เป็นแบบสอบถามศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้าง เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

2.1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับแนวทางการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางการในการกำหนดข้อคำถาม โดยแบ่งออกเป็น 7 ด้าน คือ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านการสื่อสาร ด้านสาธารณูปโภค ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสภาพแหล่งท่องเที่ยว และด้านความสำคัญของโบราณสถาน

2.2) ศึกษาแนวทางการสร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) และสร้างข้อคำถามเพื่อให้ครอบคลุมในแต่ละด้าน โดยประกอบด้วยข้อคำถามทั้งสิ้น 33 ข้อ

2.3) ตรวจสอบความตรง โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับการเป็นศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวัดผลประเมินผล จำนวน 2 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน 2 คน โดยกำหนดเกณฑ์ความสอดคล้องที่ 0.60 เป็นต้นไป จึงจะนำมาใช้เป็นแบบสอบถามเพื่อการวิจัยในครั้งนี้

2.4) ปรับปรุงแก้ไข โดยนำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ ปรับปรุงแบบสอบถาม ดังนี้

2.4.1) เพิ่มข้อคำถามจำนวน 8 ข้อ รวมมีข้อคำถามทั้งสิ้น 35 ข้อ

2.4.2) ปรับกรอบศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากเดิม มี 7 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านการสื่อสาร ด้านสาธารณูปโภค ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสภาพแหล่งท่องเที่ยว และด้านความสำคัญของโบราณสถาน เป็นกรอบศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสาร ด้านสาธารณูปโภค

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านความสำคัญของโบราณสถาน

2.5) ตรวจสอบความเชื่อมั่น โดยนำแบบสอบถามศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ปรับปรุงแล้วตรวจสอบความเชื่อมั่นโดยเลือกแหล่งโบราณสถานปราสาทเมืองที ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในจังหวัดสุรินทร์ นำแบบสอบถามให้ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายจำนวน 4 กลุ่ม 50 ชุด ตรวจสอบความเชื่อมั่นโดยใช้สูตร Cronbach's Alpha โดยได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.8191 ซึ่งอยู่ในระดับที่ใช้ได้

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลศักยภาพโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการตอบแบบสอบถาม

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในครั้งนี้ ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ดังต่อไปนี้

4.1) การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพดำเนินการโดยการวิเคราะห์ประเด็นความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้าง และเขียนในลักษณะพรรณนาความ

4.2) การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้ โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ SPSS เพื่อคำนวณหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3. ในการศึกษาเพื่อหาตอบเกี่ยวกับวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและจัดการ ท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ

3.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คือ โบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างต้นแบบในพื้นที่ลาวตอนล่าง ตามที่มีผู้สำรวจหรือศึกษาไว้แล้ว

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกการแหล่งโบราณสถาน วัฒนธรรมล้านช้าง ซึ่งมีหัวข้อบันทึกประกอบด้วย ชื่อแหล่งโบราณสถาน ที่ตั้ง ลักษณะของโบราณสถาน ความสำคัญของโบราณสถาน

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเอกสารทุติยภูมิต่าง ๆ เกี่ยวกับแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในพื้นที่ลาวตอนล่าง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาหาความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับแหล่งโบราณสถานล้านช้างที่พบในเขตอีสานใต้ ความสามารถในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว และเขียนบรรยายในลักษณะพรรณนาความ

ผลการศึกษา

ผลจากการศึกษาเอกสารและสำรวจภาคสนามในเขตพื้นที่อีสานใต้ ได้พบแหล่งโบราณสถาน วัฒนธรรมล้านช้างที่อาจพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวนทั้งสิ้น 19 แห่ง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพระธาตุหรือปราสาท 8 แห่ง กลุ่มสิม (โบสถ์) 9 แห่ง และกลุ่มหอไตร 2 แห่ง โดยแยกออกเป็นรายจังหวัด ดังนี้

1. จังหวัดชัยภูมิ พบจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ 1) พระธาตุหนองสามหมื่น 2) ธาตุโนนกอก (พระธาตุพืพวย) และ 3) ธาตุหนองจอก (กุศจอก)
2. จังหวัดนครราชสีมา พบจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ 1) สิมวัดศรีสุภณ (ทองหลางน้อย) และ 2) สิมวัดบ้านชิน
3. จังหวัดบุรีรัมย์ พบจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ 1) สิมวัดท่าเรียบ และ 2) สิมวัดบรมคงคา
4. จังหวัดสุรินทร์ พบจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ 1) ปราสาทศีขรภูมิ (ปราสาทระแงง) 2) ปราสาทเมืองที และ 3) ปราสาทแก้ว
5. จังหวัดศรีสะเกษ พบจำนวน 4 แห่ง ได้แก่ 1) ธาตุบ้านเมืองจันทร์ 2) ปราสาทบ้านปราสาท (ธาตุบ้านปราสาท) 3) สิมวัดโนนผึ่ง และ 4) สิมวัดโสภณวิหาร (วัดบ้านลุมพุก)
6. จังหวัดอุบลราชธานี พบจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ 1) สิมวัดบ้านตำแย 2) สิมวัดแจ้ง 3) สิมวัดบ้านนาควาย 4) หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง และ 5) หอไตรวัดบูรพาราม

ส่วนการศึกษาศักยภาพของแหล่งโบราณสถาน คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกแหล่งโบราณสถานเป้าหมายจังหวัดละ 1 แห่ง ได้แก่ 1) พระธาตุหนองสามหมื่น จังหวัดชัยภูมิ 2) สิมวัดศรีสุภณ จังหวัดนครราชสีมา 3) สิมวัดท่าเรียบ จังหวัดบุรีรัมย์ 4) ปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 5) ปราสาทบ้านปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ 6) สิมวัดแจ้ง จังหวัดอุบลราชธานี ปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

1. ศักยภาพแหล่งโบราณสถาน พระธาตุหนองสามหมื่น จังหวัดชัยภูมิ

โดยภาพรวม พระธาตุหนองสามหมื่นมีศักยภาพในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีศักยภาพมากที่สุด 2 อันดับแรกคือ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต และมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่น สอดคล้องกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของแหล่ง ซึ่งโบราณสถานสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดชัยภูมิที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รู้จักกันค่อนข้างแพร่หลาย และสอดคล้องกับการอภิปรายกลุ่มจากบุคลากรทางการศึกษา ผู้นำชุมชน และนักวิชาการ โดยผู้นำชุมชนยังเห็นว่า ตัวสภาพของพระธาตุ และการจัดบริเวณรอบ ๆ ที่มีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา และมีการตกแต่งอยู่ตลอดเวลา เป็นส่วนที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เช่นกัน ส่วนข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุด คือ มีร้านค้าของที่ระลึกหรือศูนย์การค้าขนาดเล็กสำหรับบริการนักท่องเที่ยว และมีศูนย์บริการแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ส่วนใหญ่มีศักยภาพในระดับปานกลาง โดยมีด้านความสำคัญของโบราณสถานที่มีศักยภาพในระดับมาก ส่วนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกมีศักยภาพในระดับน้อย

2. ศักยภาพแหล่งโบราณสถาน สิมวัดศรีสุภณ จังหวัดนครราชสีมา

โดยภาพรวม สิมวัดศรีสุภณมีศักยภาพในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีศักยภาพมากที่สุด 2 อันดับแรกคือ สภาพถนนดี ผิวทางจราจรราบเรียบใช้งานได้ตลอดปี และสามารถเดินทางเข้า – ออกแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกจากหลายเส้นทาง ส่วนข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุดคือ มีร้านค้าของที่ระลึกหรือศูนย์การค้าขนาดเล็กสำหรับบริการนักท่องเที่ยว และมีร้านค้าของที่ระลึกหรือศูนย์การค้าขนาดเล็กสำหรับบริการนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับการสำรวจภาคสนามโดยคณะผู้วิจัย และการอภิปรายกลุ่มของผู้นำชุมชน บุคลากรทางการศึกษา และนักวิชาการ โดยผู้นำชุมชนและบุคลากรทางการศึกษาได้แสดงความคิด

เห็นเพิ่มเติมว่า ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของสิมวัดศรีสุภณที่จัดว่าอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง คือ ด้านสาธารณูปโภค เนื่องจากมีระบบไฟฟ้า น้ำประปา ใช้ได้ตลอดปี และระบบการดูแลสุขภาพความปลอดภัย เนื่องจากเห็นว่ามัสยิดมีสถานที่ตั้งอยู่ด้านหน้าของวัด ส่วนนักวิชาการให้ความสำคัญด้านศักยภาพของแหล่งที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งภาพจิตรกรรมฝีมือช่างพื้นบ้านอีสานแท้ที่เหลืออยู่น้อยมากในจังหวัดนครราชสีมา

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ส่วนใหญ่มีศักยภาพในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านสาธารณูปโภค ที่มีศักยภาพในระดับมาก และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกกับด้านการประชาสัมพันธ์ มีศักยภาพในระดับน้อย

3. ศักยภาพแหล่งโบราณสถาน สิมวัดท่าเรือ จังหวัดบุรีรัมย์

โดยภาพรวม สิมวัดท่าเรือมีศักยภาพในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีศักยภาพมากที่สุด 2 อันดับแรกคือ มีรูปแบบทางศิลปะ ฝีมืองานช่าง แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุดคือ มีสิ่งพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวไว้บริการตามศูนย์การท่องเที่ยวหรือโรงแรม และมีเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นโดยเฉพาะ กับมีที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว พร้อมจัดบริเวณและสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ส่วนใหญ่มีศักยภาพในระดับปานกลาง ส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกกับด้านการประชาสัมพันธ์ มีศักยภาพในระดับน้อย ซึ่งข้อคิดเห็นดังกล่าวของนักท่องเที่ยวสอดคล้องกับการอภิปรายของกลุ่มผู้นำชุมชน นักวิชาการ และบุคลากรทางการศึกษา นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนมีความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการคมนาคมที่มีความสะดวก พื้นผิวถนนเรียบ ใช้งานได้ตลอดทั้งปี ในขณะที่นักวิชาการกลับมีความเห็นขัดแย้งว่าการคมนาคมมายังแหล่งไม่ค่อยสะดวก เนื่องจากถนนหนทางค่อนข้างชำรุด และไม่มีป้ายบอกทาง

4. ศักยภาพแหล่งโบราณสถาน ปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

โดยภาพรวม ปราสาทศีขรภูมิมีศักยภาพในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีศักยภาพมากที่สุด 2 อันดับแรกคือ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต และมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุดคือ มีที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว พร้อมจัดบริเวณและสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม และมีร้านอาหารหรือศูนย์โภชนาการที่ถูกต้องลักษณะ

และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีศักยภาพในระดับปานกลาง มี 3 ด้าน ที่เหลือมีศักยภาพในระดับมาก โดยด้านความสำคัญของโบราณสถาน มีศักยภาพมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับประวัติการก่อสร้างที่มีความเก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ 17 ในศิลปะแบบนครวัด เพื่อเป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย ก่อนที่จะถูกดัดแปลงเป็นวัดในพุทธศาสนาเถรวาทในราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 (บริษัท มรดกโลก จำกัด. มปป. : 3-19)

ส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีศักยภาพน้อยที่สุด นอกจากนี้ นักวิชาการและผู้นำชุมชน แสดงความคิดเห็นว่านอกจากจะต้องปรับปรุงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแล้ว ยังต้องควบคุมมลภาวะทางเสียงเนื่องจากมีรถยนต์พาหนะแล่นไป – มา โดยตลอด

5. ศักยภาพแหล่งโบราณสถาน ปราสาทบ้านปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ

โดยภาพรวม ปราสาทบ้านปราสาทมีศักยภาพในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีศักยภาพมากที่สุด 2 อันดับแรกคือ มีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่น และรอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีหมู่บ้านขนาดใหญ่ ใช้เป็นรมเงา ทำให้ร่มรื่นและมีการตกแต่งอยู่เสมอ สภาพ

ถนนดี ผิวทางจราจรราบเรียบใช้งานได้ตลอดปี สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มบุคลากรทางการศึกษา กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มนักวิชาการ และการสำรวจโดยคณะผู้วิจัยที่พบว่า มีพื้นที่ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่บริเวณโดยรอบ ทำให้บรรยากาศโดยทั่วไปร่มรื่น ส่วนข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุดคือ มีร้านค้าของที่ระลึกหรือศูนย์การค้าขนาดเล็กสำหรับบริการนักท่องเที่ยว และ ที่ทำการไปรษณีย์อยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว สามารถให้บริการครอบคลุมทุกประเภท

และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความสำคัญของโบราณสถานมีศักยภาพในระดับมาก สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ที่ได้พบว่ามีป้ายคำบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน ปราสาทแห่งนี้ยังปรากฏอยู่ในแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวที่จัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยด้วย

ส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการประชาสัมพันธ์มีศักยภาพในระดับน้อย และด้านที่เหลือมีศักยภาพในระดับปานกลาง

6. ศักยภาพแหล่งโบราณสถาน สิมวัดแจ้ง จังหวัดอุบลราชธานี

โดยภาพรวม สิมวัดแจ้งมีศักยภาพในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีศักยภาพมากที่สุด 2 อันดับแรกคือ สามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้รถโดยสารประจำทาง และสามารถเดินทางเข้า – ออกแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกจากหลายเส้นทาง ส่วนข้อที่มีศักยภาพน้อยที่สุดคือ มีเว็บไซต์ เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นโดยเฉพาะ และมีร้านค้าของที่ระลึกหรือศูนย์การค้าขนาดเล็กสำหรับบริการนักท่องเที่ยว

และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสาร และด้านความสำคัญของโบราณสถานมีศักยภาพในระดับมาก สอดคล้องกับสภาพที่ตั้งของแหล่งซึ่งอยู่ในเขตตัวเมืองอุบลราชธานี สามารถเดินทางเข้าถึงได้ในหลายทิศทาง รวมทั้งผลการวิจัยของกิตติรัตน์ สีนันท์ (2545 : 49) ซึ่งได้ทำการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีและพบว่า ในกรณีของวัดแจ้งนั้น โดยสภาพของโบราณสถานถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ทั้งนี้เพราะเป็นสถาปัตยกรรมประเภทสิมพื้นบ้านที่มีรูปแบบทรวดทรงสวย สง่างาม ลวดลายต่าง ๆ ได้ถูกแกะสลักอย่างประณีต มีโครงสร้างและส่วนประกอบที่เป็นแบบอย่างของสถาปัตยกรรมอีสานที่หลงเหลือและหาได้ยากในปัจจุบัน ซึ่งสิ่งดังกล่าวส่งเสริมให้สิมวัดแจ้งมีคุณค่าที่จะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี

สำหรับปัจจัยด้านที่เหลือมีศักยภาพในระดับปานกลาง โดยมีศักยภาพด้านการประชาสัมพันธ์น้อยที่สุด นอกจากนี้ นักวิชาการและผู้นำชุมชนแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับที่ตั้งของสิมวัดแจ้ง ซึ่งตั้งอยู่ในตัวเมือง ส่งผลต่อมลภาวะทางเสียง เนื่องจากมีรถผ่านเป็นจำนวนมาก

กล่าวโดยสรุป โบราณสถานที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้ ส่วนใหญ่มีศักยภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อแยกพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างสูงส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถาน เช่น มีรูปแบบทางศิลปะ ฝีมืองานช่าง แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต หรือมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ร้านค้าของที่ระลึกหรือศูนย์การค้าขนาดเล็ก ศูนย์อาหารที่ถูกสุขลักษณะ ที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ เช่น มีเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นโดยเฉพาะ

สำหรับวิธีเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้ สู้ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ผลการศึกษาพบว่าอาจทำได้โดยอาศัยความเกี่ยวข้องความสัมพันธ์ของแหล่งโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้าน ในการเชื่อมเส้นทางท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน

จากการสำรวจภาคสนาม ทำให้ได้พบข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งว่าโบราณสถานที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมล้านช้างในพื้นที่อีสานใต้ส่วนใหญ่มีขนาดค่อนข้างเล็กและกระจายกันอยู่ในพื้นที่กว้าง การสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ฯลฯ รวมทั้งการเชื่อมโยงกับแหล่งวัฒนธรรมต้นแบบในประเทศลาว โดยเฉพาะกับลาวตอนใต้ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับภาคอีสานตอนล่างของไทย ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลเอกสารพบว่ามีแหล่งโบราณสถานหลายแห่งที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น ปราสาทวัดภู และวัดภูอาสา ในแขวงจำปาสัก พระธาตุพนมจำลอง หอไตรบ้านหนองลำจัง และพระธาตุอิงฮัง ในแขวงสะหวันนะเขต เป็นต้น

ปราสาทวัดภูตั้งอยู่ในพื้นที่แขวงจำปาสัก ห่างจากเมืองปากเซลงไปทางใต้ประมาณ 40 กิโลเมตร เศษ โบราณสถานแห่งนี้เป็นศาสนสถานที่สำคัญของลาวมาตั้งแต่บรรพกาล เดิมเป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ต่อมาได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นพุทธสถานโดยประดิษฐานพระพุทธรูปไว้แทนที่ศิวลึงค์ คล้ายกับการดัดแปลงเทวสถานให้เป็นพุทธสถานที่พบหลายแห่งในอีสานใต้ เช่น ปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทบ้านปราสาท และปราสาทบ้านเมืองจันทร์ ในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น ส่วนวัดภูอาสา ตั้งอยู่ที่ภูเกียดอิงเขตเมืองประทุมพอน สร้างโดยชาวลาวที่เลื่อมใสศรัทธาในภิกษุ “สา” หรือที่รู้จักกันในชื่อ “สาเกียดอิง” ซึ่งเป็นผู้นำต่อต้านการปกครองของราชอาณาจักรสยามที่มีต่อราชอาณาจักรลาว จนกรุงเทพฯต้องส่งกำลังไปปราบปรามและจับพระสาเกียดอิงประหารชีวิต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมความเชื่อที่คล้ายคลึงกันและความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมานี้ อาจนำมาเป็นปัจจัยเชื่อมโยงให้เกิดการท่องเที่ยวระหว่างทั้ง 2 ประเทศได้เป็นอย่างดี

พระธาตุพนมจำลอง ตั้งอยู่ระหว่างบ้านดงท่ากับบ้านดงโน เขตเมืองอุทุมพอน แขวงเมืองสะหวันนะเขต พระธาตุแห่งนี้มีลักษณะเป็นพระธาตุทรงปราสาทยอดบัวในผังสี่เหลี่ยมรูปทรงคล้ายพระธาตุพนมองค์เดิมก่อนที่จะถูกบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่โดยกรมศิลปากร ส่วนหอไตรบ้านหนองลำจังตั้งอยู่ที่วัดบ้านหนองลำจังหรือวัดจันทะนะสาโล ในหมู่บ้านหนองลำจัง เมืองจำพอน มีลักษณะเป็นหอไตรที่ตั้งอยู่กลางสระน้ำ หลังคาทำซ้อนกันลดหลั่นกันขึ้นไปหลายชั้น รูปทรงคล้ายกับหอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งโบราณสถานดังกล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์และการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมซึ่งกันและกันในอดีต ที่อาจนำมาใช้ป็นสิ่งเชื่อมโยงทางศิลปวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวระหว่างไทย-ลาวได้

สำหรับพระธาตุอิงฮังตั้งอยู่ที่บ้านธาตุอิงฮัง เมืองคันทะบุรี ลักษณะเป็นเจดีย์แบบลาวล้านช้าง ผแบบผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้น ยอดพระธาตุเป็นรูปสี่เหลี่ยม ลักษณะคล้ายกับปราสาททวารวดีของปราสาทเมืองที่ จังหวัดสุรินทร์

พระธาตุอิงฮังเป็นพระธาตุสำคัญของแขวงสะหวันนะเขตและประเทศลาว และเป็น 1 ใน 15 แห่ง ที่รัฐบาลลาวกำหนดให้เป็นแหล่งมรดกวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นพระธาตุที่ประชาชนชาวลาวและชาวอีสานของไทยให้ความเคารพศรัทธากับพระธาตุหลวงของเวียงจันทน์ และพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม โดยทุก ๆ ปีจะมีงานบุญซึ่งจะจัดขึ้น 3 ครั้ง และจะมีชาวลาวและชาวไทยอีสานเดินทางมาร่วมงานจำนวนมาก เช่นเดียวกับปราสาทวัดภูที่จะมีการจัดงานนมัสการขึ้นในทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 (วันมาฆบูชา) และงานบุญนมัสการวัดภูอาสาหรืองานบุญขึ้นภูอาสา ในช่วงเดือน 6 ซึ่งจะมีผู้เข้าร่วมงานจำนวนมาก

ดังนั้น หากสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเหล่านี้เข้าด้วยกัน ก็จะทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในภาคอีสานตอนล่างเพิ่มมากขึ้น

สำหรับการจัดเส้นทางท่องเที่ยวอาจผสมผสานระหว่างแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ เพื่อช่วยเพิ่มศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นและเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศการท่องเที่ยวไม่ให้ซ้ำซากจำเจ โดยเริ่มจากพระธาตุหนองสามหมื่น จังหวัดชัยภูมิ - สิมวัดศรีสุภณ จังหวัดนครราชสีมา - สิมวัดท่าเรือ จังหวัดบุรีรัมย์ - ปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ - ปราสาทบ้านปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ - สิมวัดแจ้ง หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี - ปราสาทวัดภูน้ำตกคอนพะเพ็ง น้ำตกหลี่ผี แขวงจำปาสัก ใช้เวลาในการเดินทางท่องเที่ยวประมาณ 4 วัน 3 คืน เป็นต้น

อภิปรายผล

โบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างที่พบในบริเวณพื้นที่อีสานใต้จากการศึกษานี้ ถือว่ามีความเป็นไปได้ที่จะสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งการที่แหล่งศิลปกรรมดังกล่าวได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวน้อย ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะขาดข้อมูลของแหล่งศิลปกรรมเหล่านี้ รวมทั้งขาดการศึกษาศักยภาพเพื่อส่งเสริมพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งหากปล่อยให้ขาดโอกาสในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแหล่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นเป็นทางเลือกแก่นักท่องเที่ยว การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อเติมเต็มข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอีกแง่มุมหนึ่ง และเพื่อเสนอทางเลือกเพิ่มขึ้นสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งแหล่งโบราณสถานนั้น ๆ ตั้งอยู่ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ฯลฯ ที่อาจนำผลของการศึกษาไปใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนาหรือบริหารจัดการแหล่งโบราณสถานเหล่านี้ เพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เข้ามาท่องเที่ยวในภาคอีสานตอนใต้ได้มากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ ผลการศึกษาได้พบแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างที่อาจพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวนทั้งสิ้น 19 แห่ง เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ 3 แห่ง จังหวัดนครราชสีมา 2 แห่ง จังหวัดบุรีรัมย์ 2 แห่ง จังหวัดสุรินทร์ 3 แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ 4 แห่ง และจังหวัดอุบลราชธานี 5 แห่ง และผลการศึกษาโบราณสถานเป้าหมายจำนวน 6 แห่ง พบว่าส่วนใหญ่มีศักยภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อแยกพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างสูงส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถาน ส่วนข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์

อย่างไรก็ดี แม้ผลจากการศึกษาจะแสดงให้เห็นว่า โบราณสถานส่วนใหญ่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง แต่จากการที่ได้พบว่าศักยภาพข้อที่ค่อนข้างสูงของแหล่งโบราณสถานเหล่านี้มักเป็นด้านที่เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถานนั้น ถือเป็นจุดเด่นที่อาจนำมาใช้เป็นปัจจัยหลักในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี หากข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างด้อยในด้านที่เกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ ได้รับการแก้ไขและพัฒนาปรับปรุงโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ จากการสำรวจภาคสนามยังพบว่าโบราณสถานส่วนใหญ่มีขนาดค่อนข้างเล็กและกระจายกันอยู่ในพื้นที่กว้าง การสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงควรจะต้องอาศัยการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ฯลฯ รวมทั้งการเชื่อมโยงกับแหล่งวัฒนธรรมต้นแบบในประเทศลาว โดยเฉพาะกับลาวตอนล่างซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับภาคอีสานตอนล่างของไทย และมีแหล่งโบราณสถานหลายแห่งที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

เช่น ปราสาทวัดภู วัดภูอาสา ในแขวงจำปาสัก พระธาตุพนมจำลอง หอไตรวัดหนองลำจัง พระธาตุอิงฮัง ในแขวงสะหวันนะเขต เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลจากการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าโดยสภาพและความสำคัญของตัวโบราณสถานรวมทั้งประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานนั้น สามารถที่จะนำมาใช้เป็นจุดขายได้ หากแต่ ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อส่งเสริมให้โบราณสถานมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้นสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยมีข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพ ของแหล่งท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลควรให้ความสำคัญสนับสนุนส่งเสริมด้านการลงทุนพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานวัฒนธรรมล่างช้างในภาคอีสานตอนล่างให้มากขึ้น เนื่องจากผลการศึกษาพบว่า เป็นข้อที่มี ศักยภาพน้อยที่สุดสำหรับการจัดการการท่องเที่ยว

1.2 รัฐบาลและหน่วยงานปกครองท้องถิ่นควรร่วมมือกันในการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม จารีต วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไว้ และส่งเสริมสนับสนุนมิให้ถูกกลืนหายไปกับกระแสวัฒนธรรม ตะวันตก อันจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ยั่งยืน

ภาคอีสานตอนล่างเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ค่อนข้างหลากหลาย เช่น ไทยเบิ้งหรือไทยโคราช ไทยเชื้อสายลาว ไทยเชื้อสายเขมร และไทยเชื้อสายกูยหรือส่วย เป็นต้น ทำให้พื้นที่นี้มีวัฒนธรรมประเพณีที่มีความ เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไป บางอย่างเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัดทั่วไป เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีสงกรานต์ หากบางประเพณีก็มีความเกี่ยวข้องกับโบราณสถานโดยตรง เช่น ประเพณี “สงฆ์น้ำพระธาตุ” ซึ่งเป็นงานประจำปีของวัดพระธาตุหนองสามหมื่นที่จัดขึ้นทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นต้น ซึ่งอาจนำมาใช้ในการส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ในอีกทางหนึ่ง

1.3 รัฐบาลควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการกับแหล่งท่องเที่ยวในประเทศเพื่อนบ้าน คือ ประเทศกัมพูชา และประเทศลาว เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ให้มากขึ้น ทั้งนี้ โดยอาศัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมของพื้นที่อีสานใต้ที่มีความสัมพันธ์กันทั้งกับวัฒนธรรมขอมในประเทศกัมพูชา และวัฒนธรรมล้านช้างในประเทศลาว เป็นตัวเชื่อมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน

โดยการวิจัยนี้สามารถเชื่อมโยงได้กับทั้งสองประเทศ กล่าวคือ การเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาอาจ กระทำได้โดยการศึกษาความสัมพันธ์จากแหล่งโบราณสถานประเภทปราสาทหรือธาตุกลุ่มที่มีเค้าสืบเนื่องมา จากปราสาทก่ออิฐของขอม ที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านศาสนาและความเชื่อรวมทั้งกลุ่ม ชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่อาจนำมาใช้เป็นจุดขายสำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้

สำหรับความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประเทศลาวยิ่งเห็นได้ชัดเจนจากลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรม ที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก รวมทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกันทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันแต่อดีต สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้โดยง่าย ซึ่งการเชื่อมโยงนี้อาจ ทำได้โดยการสำรวจและศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันกับแหล่ง ท่องเที่ยวในอีสานใต้ ไม่ว่าจะเป็นด้านรูปแบบทางศิลปกรรม ประวัติการก่อสร้าง การมีตำนานหรือ ประวัติศาสตร์ร่วมกัน ฯลฯ เพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน การพัฒนาเส้นทางคมนาคมระหว่างกัน การพัฒนาจุดผ่านแดน รวมทั้งการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นโดยความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค เช่น ถนนหนทางที่สะดวกต่อการเข้าถึงแหล่งโบราณสถาน มีระบบไฟส่องสว่างรอบบริเวณ มีระบบน้ำประปาหรือระบบน้ำสะอาดที่ใช้ได้ตลอดเวลา มีห้องสุขาให้บริการอย่างเพียงพอ มีร้านอาหารหรือศูนย์โภชนาการที่ถูกต้องลักษณะ มีที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว พร้อมจัดบริเวณและสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม มีการจัดตั้งร้านค้าของที่ระลึกหรือศูนย์การค้าขนาดเล็กสำหรับบริการนักท่องเที่ยว รวมทั้งสนับสนุนให้มีการส่งเสริมให้มีการจัดทำของที่ระลึกหรือสินค้าพื้นเมืองจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการนำรายได้เข้าสู่ชุมชนในอีกทางหนึ่ง เป็นต้น

2.2 จังหวัดหรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำโครงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในหลากหลายรูปแบบ เช่น จัดทำเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นโดยเฉพาะ มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ด้านการท่องเที่ยว มีสิ่งพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวไว้บริการตามศูนย์การท่องเที่ยวหรือโรงแรม เป็นต้น

การประชาสัมพันธ์ต้องสามารถทำให้นักท่องเที่ยวทราบข้อมูลเบื้องต้นของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ว่าเป็นมาหรือความสำคัญอย่างไร สามารถเดินทางเข้าถึงได้โดยวิธีใดบ้าง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินหรือไม่ เป็นต้น ทั้งนี้ อาจอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวโดยจัดพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศที่สำคัญ ๆ 4 - 5 ภาษา เช่น ไทย อังกฤษ ฝรั่งเศส จีน และญี่ปุ่น เป็นต้น

2.3 ส่งเสริมให้มีการจัดทำ Homestay ตามชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ โดยการร่วมมือและสนับสนุนจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

2.4 กรมศิลปากรและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมมือกันพัฒนาโบราณสถานต่าง ๆ โดยบูรณะปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพดี นำท่องเที่ยวหาความรู้และความเพลิดเพลิน รักษาความสะอาดของสภาพแวดล้อมโดยรอบ มีการปรับปรุง ดูแลรักษาสภาพภูมิทัศน์ให้มีความร่มรื่น และป้องกันมิให้เกิดสิ่งที่ยเรียกว่า "ทัศนอุจาด" แก่โบราณสถาน อันจะทำให้ตัวโบราณสถานด้อยคุณค่าความงามลง รวมทั้งร่วมมือกันจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมบุคลากรท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์นำนักท่องเที่ยวชมและให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานในท้องถิ่นนั้น ๆ

บทสรุป

กล่าวโดยสรุป ผลการศึกษาที่ผ่านมาได้บ่งชี้ให้เห็นว่า มีความเป็นไปได้ที่จะจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ 6 จังหวัดภาคอีสานตอนล่างในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามเส้นทางอารยธรรมล้านช้าง เนื่องจากโดยตัวของแหล่งโบราณสถานเองมีศักยภาพค่อนข้างสูง หากแต่ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงข้อด้อยต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมศักยภาพให้มีมากขึ้น และสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว กับทั้งยังมีความเป็นไปได้สูงที่จะสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวของอีสานได้เข้ากับแหล่งท่องเที่ยวในต่างประเทศโดยเฉพาะกับลาวตอนล่าง ด้วยเหตุที่พื้นที่บริเวณดังกล่าวนี้มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาแต่อดีตทั้งทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อ และมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีลักษณะใกล้เคียงกันหรือมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันหลายแห่งที่สามารถนำมาเชื่อมโยงถึงกันได้

บรรณานุกรม

- กิติรัตน์ สีนันท์. (2545). **การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี และแนวทางการพัฒนา**. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี : เอกสารอัดสำเนา.
- กรมศิลปากร. (2538). **ทำเนียบโบราณสถานขอมในประเทศไทย เล่ม 4 จังหวัดสุรินทร์**. กรุงเทพฯ : อาร์ทโปรเกรส.
- กรมศิลปากร. (2536). **พัฒนาการอารยธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544 ก). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชัยภูมิ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544 ข). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครราชสีมา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544 ค). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544 ง). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสุรินทร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544 จ). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดศรีสะเกษ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544 ฉ). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดอุบลราชธานี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2545). **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี**. เสนอโดยบริษัท เทสโก้ จำกัด และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (มปป.). **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 3 วัดในภาคอีสาน**. มปป.
- เชิดเกียรติ กุลบุตร. (2533). **สถูปแบบล้านช้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย** วิทยานิพนธ์ ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- เด่นดาว ศิลปานนท์. (2540). **สถาปัตยกรรมท้องถิ่นอีสาน เอกลักษณ์ไทยในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น**. กรุงเทพฯ : กราฟฟิคฟอร์แมท (ไทยแลนด์).
- บุปผา วงษ์พันธุ์ทา. (2544). **การประเมินศักยภาพและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เอกสารอัดสำเนา.
- บริษัท มรดกโลก จำกัด. (มปป.). **โครงการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมขอมในพื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง (ชัยภูมิ, นครราชสีมา, บุรีรัมย์, สุรินทร์, ศรีสะเกษ)**. มปป.
- รลิกา อังกูร, นवलล่อ แสงสุข, วรชัย วิริยารมย์ และอินทรา นาคพัตร์. (2547). **การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (มปป.). **ธาตุอีสาน**. มปป.
- _____ (มปป.). **ส้มอีสาน**. มปป.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และคณะ. (มปป.). **ลาวตอนล่าง**. กรุงเทพฯ : บริษัท ดรีม แคชเชอร์ กราฟฟิค จำกัด.
- สงวน รอดบุญ. (2545). **พุทธศิลป์ลาว**. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลาจำกัด.

ภาคผนวก จ.

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล	กฤษฎา พินศรี
วัน เดือน ปีเกิด	5 สิงหาคม 2509
ตำแหน่งปัจจุบัน	ข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา ระดับ 7 สังกัดคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศิลปะ) เกียรตินิยมอันดับ 2 มหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศิลปะ) มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผลงานวิจัย	1) ความสัมพันธ์ระหว่างลวดลายที่ปรากฏบนผ้าพิมพ์กับหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี : กรณีศึกษาเฉพาะผ้าพิมพ์ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร 2) การศึกษาศิลปกรรมแบบเขมรในจังหวัดสุรินทร์ 3) การปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีนภายใต้วัฒนธรรมเขมรสุรินทร์

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล	พนา จินดาศรี
วัน เดือน ปีเกิด	18 มีนาคม 2515
ตำแหน่งปัจจุบัน	ข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา ระดับ 7 สังกัดคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ประวัติการศึกษา	ครุศาสตรบัณฑิต (การประถมศึกษา) สถาบันราชภัฏสุรินทร์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การวัดและประเมินผลการศึกษา) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผลงานวิจัย	1) วิจัยสถาบันเรื่อง การติดตามภาวะการปฏิบัติงานของผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปีการศึกษา 2546 – 2547 2) วิจัยสถาบันเรื่อง การศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิต ต่อคุณลักษณะการปฏิบัติงานของบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปีการศึกษา 2546 – 2547 3) วิจัยประเมินโครงการ เรื่อง การติดตามและประเมินผลโครงการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์มาตรฐานการย้อมสีธรรมชาติ 4) วิจัยประเมินโครงการ เรื่อง การติดตามและประเมินผลโครงการพัฒนาความรู้และทักษะช่างเครื่องเงินจังหวัดสุรินทร์

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล	อลงกต เพชรศรีสุก
วัน เดือน ปีเกิด	2 พฤษภาคม 2516
ตำแหน่งปัจจุบัน	นักวิชาการประจำสาขาวิชาศิลปะ สังกัดคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ประวัติการศึกษา	ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (จิตรกรรม) มหาวิทยาลัยบูรพา ประกาศนียบัตรบัณฑิตทางการสอนทัศนศิลป์และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (ทัศนศิลป์ : ศิลปะสมัยใหม่) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ